

техногенне навантаження на довкілля слід оцінити додаткові витрати на відселення населення із забруднених територій та доставку працівників на підприємство з інших регіонів, медичне обслуговування і оздоровлення працівників та населення, яке живе рядом із шкідливими виробництвами, компенсацію втрат від забруднення прісних вод та сільськогосподарських угідь.

Подальші дослідження слід направити на розробку методики оцінювання економічних збитків від погіршення соціального рівня життя населення спричиненого техногенним навантаженням на довкілля.

Бібліографія

1. Буравльов Є. **Науково-технологічна безпека України у контексті глобалізації** / Є. Буравльов, В. Стогній // Вісник НАН України, 2005. - № 3. - С. 32 - 40.
2. Загвойська Л. **Економічне підгрунття менеджменту природних ресурсів на засадах сталого розвитку** / Л. Загвойська, О. Лазор // Економіка України, 2005. - № 8. - С. 75 - 80.

Рецензент: д.е.н., професор Левицька С.О.

УДК 136.145

СІМЕЙНИЙ БЮДЖЕТ УКРАЇНЦЯ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ І РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ

**ЗАЯЧКІВСЬКА О.В.
ПАНЧУК І.П.**

У статті проведено дослідження проблеми формування сімейного бюджету українця та його складових елементів. Також проаналізовано проблеми безробіття та структуру витатків у сім'ї.

©Заячківська О.В. - ст. викладач Національного університету водного господарства і природокористування,
©Панчук І.П. - студентка університету водного господарства та природокористування

We researched problem in form and rational use family budget and their elements in article. Also, we have analysed unemployment problem and family expense.

Ключові слова: сімейний бюджет, прожитковий мінімум, поляризація доходів, реальна заробітна плата, диференціація доходів тощо.

Сімейний бюджет українця передбачає ряд проблем у своєму формуванні та раціональному використанні. Тому дослідження цієї теми є актуальним у будь-який час. Ключовими проблемами у політиці доходів і витрат сімейного бюджету постає низький рівень доходів населення, зменшення ролі заробітної плати у формуванні доходів, значна диференціація заробітної плати, велика частка споживчих витрат у загальній структурі витрат і низький рівень участі населення в інвестиційному процесі.

Дослідженням цієї теми займалися такі науковці, як Асадчев В., Струк Н.С., Юрченко О.Б. та інші. Так, Струк Н.С., у своїй праці охарактеризував соціальні аспекти у формуванні основних засобів існування, які необхідні для проживання в умовах сучасного суспільства [1]. Юрченко О.Б. чітко виділив значення заробітної плати на сучасному етапі та показав динаміку її змін відповідно до економічної ситуації [2]. Такі проблеми досліджували і інші науковці, важливим завданням в яких поставало питання реформування системи оплати праці, можливість чесного заробітку такої кількості грошей, якої б вистачило на нормальне життя.

Важливою проблемою, на яку слід звернути увагу і яка раніше мало досліджувалася, стала політика формування і зміцнення середнього класу як один із пріоритетних напрямків удосконалення якості життя населення; також зменшення диференціації за рівнем доходу; підвищення платоспроможного попиту всіма верствами населення. Така реалізація ефективної політики доходів населення потребує прийняття нових нормативно-правових актів та удосконалення чинного законодавства України.

У статті важливим завданням постає розкриття проблеми формування доходів населення, зокрема формування реальної і номінальної заробітних плат та причини їх диференціації, дослідження рівня життя і поширення безробіття. Також слід дослідити основні джерела надходжень у сім'ю та доступність

для населення послуг охорони здоров'я.

Сімейний бюджет українця складається з доходів і витрат, які здійснює сім'я за певний період. Аналізуючи сімейний дохід у його структурі виділяють чотири джерела надходження:

- ✓ заробітна плата;
- ✓ соціальні трансферти;
- ✓ доходи від господарської діяльності;
- ✓ доходи від власності.

Що стосується заробітної плати, то з 1990 р. її частка в сукупному доході сім'ї знижувалася (1990 р. – 77,1%; 1999 р. – 49,6%; 2003 р. – 48,7%; 2007 р. – 43,9%). Проаналізувавши таку тенденцію можна визначити, що така зміна є соціально небезпечним явищем, оскільки означає, що суспільство мало цінує працю, а це, у свою чергу, веде до втрати трудової мотивації.

Заробітна плата в Україні за останні роки росла по-різному. Після 2000 р. ситуація більш-менш стабілізувалася: зростання номінальної заробітної плати як і раніше випереджає зростання реальної, але вже не так значно. В 2002 р. зростання складало 21% (реальне – 18,2%), в 2005 р. – 36,7% (20,3%), в 2007 р. – 27,3% (11,5%). У січні 2008 року середньомісячна заробітна плата в Україні складала 1521 грн. [3].

Серед найважливіших причин, які зумовили різке падіння реальної заробітної плати, слід відзначити:

- випереджаюче зростання цін на товари і послуги при відсутності механізмів захисту доходів від інфляції,
- різку трансформацію безкоштовних соціальних благ в платні,
- масові й довготривалі затримки виплати зарплати,
- підвищення рівня реального безробіття.
- загроза безробіття змушує людей погоджуватися на мізерну заробітну плату, навіть із затримками [4].

Водночас відбувалося зростання питомої ваги пенсій, допомог, стипендій — відповідно до 21% у 2007 р. Інші надходження в грошових доходах становили в 2007 р. майже 26%.

Частка соціальних трансфертів у структурі сімейного доходу у динаміці також істотно збільшилася (2001 р. – 32,5%;

2003 р. – 36,2%; 2007 р. – 40,3%), що, безумовно, свідчить про позитивний розвиток сфери соціального захисту населення, але посилює у психології людей небажання працювати, формує психологію утриманців держави.

Частка доходів від господарської діяльності (змішаний дохід) сім'ї є незначною і засвідчує, що їх вагома частка перебуває в тіні, яка постійно коливається в умовах нестабільності економіки і складає до 20%.

Отже, з проаналізованого видно, що найбільш вагомою часткою у структурі доходів є заробітна плата. Але на жаль, в Україні є населення, яке не отримує достатньої заробітної плати і потрапляє до зони бідності. Так, у 2007 р. до зони, де рівень життя був нижчим від межі бідності, потрапило 28% населення України, а до зони, де рівень життя був нижчим від межі крайньої бідності – 15% [3].

Згідно з Законом України «Про Державний бюджет на 2008 рік» [5] на 2008 р. його погоджено в таких розмірах (табл. 1).

Таблиця 1

Розмір прожиткового мінімуму

Показники	Сума, в грн.		
	3 січня	3 квітня	3 жовтня
1	2	3	4
Прожитковий мінімум в розрахунку на одну особу	564	573	586
для дітей віком до 6 років	508	516	528
для дітей віком від 6 до 18 років	633	643	658
для працездатних осіб	602	611	626
для осіб, які втратили працездатність	446	453	464

Прожитковий мінімум у 2008 р. зріс у порівнянні з 2007 р. приблизно на 8%, проте реально він не може забезпечити нормальне проживання особи, а особливо, під час постійного зростання цін, коли реальні і номінальні доходи відрізняються один від одного.

У табл. 2 розглянемо структуру прожиткового мінімуму на 2008 рік.

Згідно прожиткового мінімуму найбільша частка витрат має припадати на продукти харчування (від 52,6% до 64,4%), що ще раз підтверджує про бідність в країні.

Заяви політичних діячів про зростання в останні роки економіки нашої країни та заробітної плати не є об'єктивним доказом поліпшення життя українських громадян. Темпи зростання реальної заробітної плати та пенсії не встигають за темпами зростання споживчих цін. Середньорічні темпи зростання споживчих цін утрічі перевищували темпи підвищення номінальних доходів населення.

За даними Держкомстату, споживчі ціни в Україні тільки на початку 2008 р. зросли на 2,9%, у лютому – ще на 2,7%. Найбільше зростання цін у січні спостерігалось в Криму – 3,4%, Дніпропетровській – 3,4%, Запорізькій – 3,7%, Львівській – 3,6%, Миколаївській – 3,7%, Херсонській – 3,5% областях. У лютому ціни росли найшвидше в Донецькій – 3,2%, Полтавській – 3,2%, Херсонській – 3,4% і Чернівецькій – 3,5% областях.

Таблиця 2

Структура прожиткового мінімуму

Показники	для дітей віком до 6 років		для дітей віком від 6 до 18 років		для працездатних осіб		для осіб, які втратили працездатність	
	грн.	%	грн.	%	грн.	%	грн.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Вартість продуктів харчування	305	59,9	407	64,4	316	52,6	236	52,9
Вартість непродовольчих товарів	103	20,3	106	16,7	115	19,0	94	21,2
Вартість набору послуг	100	19,7	120	19,0	153	25,5	116	25,9
сума страхових внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування	-		-		18	2,9	-	
Розмір прожиткового мінімуму	508	100	633	100	602	100	446	100
Прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць, грн. – 564								

На утримання житла середньостатистична сім'я витратила кожную 9-ту гривню, на відновлення гардеробу – кожную 20-у. На транспорт, відпочинок і культуру, придбання предметів домашнього вжитку, побутової техніки, охорону здоров'я, зв'язок, освіту було витрачено 1-4% сукупних витрат [4].

Зниженню рівня життя населення сприяє поширення безробіття — перехід працюючих до категорії безробітних з відповідним зменшенням рівня доходу та перебування у цьому стані досить тривалий час. Уже у 2007 р., за даними щоквартальних обстежень домогосподарств, рівень безробіття населення України склав 20,7%.

У країні поруч з бідністю поширюються прояви абсолютної бідності, безпритульність, жебрацтво, дитяча бездоглядність. За оцінками, в Україні понад 26 тис. волоцюг, з них майже 10 тис. — молодь. На обліку в органах внутрішніх справ майже 90 тис. осіб, які допускають немедичне вживання наркотиків та психотропних речовин [6].

Найбільше за період із грудня 2007 р. по лютий 2008 р. подорожчали продукти харчування – на 8,4%. Вартість товарів і послуг за цей же період зросла на 6%, витрати на транспорт зросли на 5%.

За даними статистики частка витрат на продукти харчування у загальній структурі доходів припадає 82,9%, тому у табл. 3. відобразимо динаміку споживання продуктів харчування.

Вказаний процес зміни структури асортименту споживаних продуктів за рахунок зростання споживання картоплі та хлібу (що є загальноновизнаним критерієм бідності). Це свідчить про те, що оголошене зростання реальних доходів населення не торкнулося більшості громадян країни.

На думку експертів, зростання інфляції в Україні є основною причиною уповільнення зростання доходів населення країни. Левову частку доходів українці у 2007 р. витрачають на придбання товарів і послуг — 82,9% або 262435 млн грн від загального об'єму доходів. За інформацією Держкомстату, витрати населення в січні-липні поточного року збільшилися на 30,6% в порівнянні з аналогічним періодом минулого року [7].

Із погіршенням рівня життя знизилася самозбережна поведінка населення, ступінь піклування про своє здоров'я.

Таблиця 3

**Динаміка споживання продуктів харчування
населенням України, %**

Продукти	2005	2006	2007
1	2	3	4
М'ясо і м'ясопродукти	5,7	3,7	2,7
Молоко і молочні продукти	30,6	18,5	16,5
Яйця, шт.	23	19	13,6
Риба і рибопродукти	1,5	1,3	0,7
Цукор	3,9	2,7	2,8
Олія та інші рослинні жири	1,0	1,5	0,8
Картопля	10,6	10,1	11,1
Овочі та баштанні	8,9	9,9	8,4
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград	3,8	2,0	2,5
Хліб та хлібні продукти	11,5	9,1	10,2

Економічна скрута унеможливає раціонально організувати витратну частину сімейного та особистого бюджету громадян. За даними проведеного Держкомстатом дослідження з питань, пов'язаних із доступністю для населення послуг охорони здоров'я та лікарських препаратів, третина сімей, члени яких потребували медичної допомоги, не змогла задовольнити ці потреби. Основною причиною цього переважна більшість вказала занадто високу вартість ліків, виробів медичного призначення, послуг охорони здоров'я. Висока вартість виробів медичного призначення, протезування, відвідування стоматолога, проведення медичних обстежень, отримання лікувальних процедур змусила відмовитися від цих видів медичної допомоги переважну частину (88—95%) членів господарств, які її потребували.

Отже, основними негативними тенденціями та ключовими проблемами політики доходів і витрат населення є: загальний низький рівень доходів населення; зменшення ролі заробітної

плати у формуванні доходів населення; зростання частки «інших надходжень» у грошових доходах населення (значна частина цієї статті відображає «тіньові» доходи населення); значна міжгалузева та міжпосадова диференціація заробітної плати; суттєва диференціація між регіонами України за показником доходу у розрахунку на одну особу; зростання частки неврахованих доходів населення, які потенційно можуть розглядатись як інвестиційні ресурси; велика частка споживчих витрат у загальній структурі витрат і низький рівень участі населення в інвестиційному процесі; зміщення споживчого попиту у напрямі споживання імпортової продукції. На це явище на споживчому ринку накладається і прискорене відкриття національної економіки світовому ринку.

Пріоритетними напрямками удосконалення політики доходів і витрат населення мають стати:

формування і зміцнення середнього класу;

зменшення диференціації населення за рівнем доходу. Це пов'язано з: підвищенням оплати праці та її ролі в суспільному розвитку і у бюджеті сім'ї, удосконаленням системи соціального захисту (і з орієнтацією соціальних пенсій на прожитковий мінімум, наданням адресної допомоги, пільг, субсидій лише малозабезпеченим громадянам), посиленням особистої зацікавленості та відповідальності працюючих у забезпеченні своїх матеріальних, соціальних потреб, а також у налагодженому контролі у державі за отримуваними доходами;

поліпшення становища на споживчому ринку. Це вимагає створення системи сприяння підвищенню платоспроможного попиту всім верствам населення;

легалізація прихованої частини доходів населення в результаті впровадження системи пенсійного забезпечення на заощаджувальних засадах і страховій основі, удосконалення механізму залучення працюючих до участі в прибутках підприємств і організацій, що має стати стимулом для зростання оплати праці в структурі грошових доходів;

зменшення бюджетних соціальних витрат внаслідок запровадження адресної соціальної допомоги малозабезпеченим і бідним домогосподарствам (сім'ям) з урахуванням як поточних сукупних доходів, так і вартості

накопиченого майна, поступової ліквідації пільг для працездатних і відшкодування їх у процесі реформування системи оплати праці.

Бібліографія

1. Струк Н.С. **Нові явища у формуванні засобів існування населення.** //Збірник наукових праць «Соціально-економічні дослідження в перехідний період», ІРД НАН України; Львів. – 2004. – Вип. 4. – с. 181-187.
2. Юрченко О.Б. **Функції заробітної плати в сучасному ринковому середовищі** // Вісник ЛНУ ім. І.Франка. – Львів. – 2002.
3. Статистичний щорічник України за 2007 р. – К.: Консультант, 2008. – 550 с.
4. Опарин В.М. **Фінанси.** К.:КНЕУ, 2006р.
5. Закон України «**Про Державний бюджет на 2008 рік**» від 28.12.2007 р., № 107-VI.
6. Павлов В.І., Пилипенко І.І., Павліха Н.В. та ін. **Економіко-корпоративні основи підприємств.** Київ. – 2005.
7. Закон України «**Про Державний бюджет на 2007 рік**» від 19.12.2006 р., № 489-V.

Рецензент: д.е.н., професор В.І. Павлов

УДК 331.572.4

ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БЕЗРОБІТНОГО СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ НА СІЛЬСЬКОМУ РИНКУ ПРАЦІ

РЕШИТЬКО Т.В.

У статті досліджено професійно-кваліфікаційний склад сільських безробітних та запропоновано шляхи підвищення їх конкурентоспроможності на ринку праці.

In article professionally qualifying structure of the unemployed of village is investigated and ways of increase of

©Решитько Т.В. - к.е.н., провідний науковий співробітник НДІ праці і зайнятості населення Міністерства праці та соціальної політики України та НАН України